

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 40, Ağustos 2019, s. 648-662

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.5242>

Büşra IPEK

Istanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi,
ipekbusra94@gmail.com

ERİCH FROMM'UN SAHİP OLMAK, OLMAK VE ÖZGÜRLÜK İLKELERİ ÇERÇEVESİNDE İNSAN DOĞASINI AÇIKLAMAK

Özet

Erich Fromm'un eserlerindeki temel kavramlardan yola çıkarak oluşturulmuş bu çalışma, insan doğasını anlama ve açıklama üzerine hazırlanmıştır. Çalışmanın içeriğinde açıklanması belirlenen temel konular, insan doğasındaki kaçışın nedenlerini ve kaçış mekanizmalarını ortaya koymak, insanın ruhsal yapısındaki evrimsel ihtiyaçları belirlemek ve insanların doğa ile kendi türü arasındaki sorumluluklarını açıklamaktır. Ayrıca toplumsal düzlemdeki dönüşümlerin, insanın kimlik bilincini şekillendirmedeki etkilerini ortaya koymak, böylece insanın değişim sürecine ışık tutacak bilgileri sentezlemeyi hedeflemektedir. Başlıkta belirtilen sahip olmak, olmak ve özgürlük kavramları üzerinde durulduğu için çalışmaya dâhil edilen en temel eserler: Özgürlükten Kaçış, Sahip Olmak ya da Olmak ve Olma Sanatı üzerinde durulmuştur. Çalışma sırasında Fromm'a yöneltilen eleştiriler sonuç kısmında değerlendirilmiştir. Eleştiriler çoğu zaman Fromm'un ortaya çıkarttığı ilkelerin sistematik olmadığı yönünde belirlense de Fromm insan doğasındaki karmaşayı açıklamada hala önemli kuramcılarının başında gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan doğası, özgürlük, sahip olmak, insani ihtiyaçlar

THE ERICH FROMM WORKS HAVE TO BE, TO BE, FREEDOM FROM CONCEPT ACCORDING TO: HUMAN NATURE EXPLAIN

Abstract

This study, based on the works of Erich Fromm, is based on the systematic concepts taken into consideration in the study of understanding and explaining

human nature. The information on the Internet networks, which is considered scientific, has been consulted. The main issues identified in the content of the study are to reveal the reasons and mechanisms of the escape in human nature and to explain the evolutionary needs of the humannature. In addition, the effects of social transformations in shaping the consciousness of the identity acquired by the human being, thus aiming to synthesize information that will shed light on the change in the historical process has been put forward. Many other sources of Erich Fromm have been used to achieve this goal but most of the titles mentioned in the title, to be and to be focused on freedom meticulously. The criticisms directed to Fromm during the study were evaluated in the conclusion part. Although criticisms are often not systematic,

Key Words: Human nature, freedom, possessing human needs.

MATERYAL VE METOT BÖLÜMÜ

Hazırlanan bu çalışmanın araştırma yöntemi eser incelemesi olarak belirlenmiştir. Yöntemsel tasarım detaylı olarak iki alandan beslenerek hazırlanmıştır. Öncelikle kitapların seçimi aşamasına önem verilmiştir. Erich Fromm'un insan doğasını açıklamak üzerine yazdığı temel metinleri içeren kitaplara ulaşılmıştır. Ulaşılan kitapların insan doğasına yönelik açıklayıcı temel kavramları, çalışmada yer verilmek üzere seçilmiştir. Gerekli kitap taramalarından sonra kitaplardan elde edilen kavramsal çerçeveye uygun olan kelimeler ve tanımlardan yola çıkarak bilimselliği dikkate alınan ek kaynaklara ulaşılmıştır.

Çalışmanın en temel hedefi, tüm hayatı boyunca insan doğasını açıklama çabası içinde olan bir kuramcı ve düşünürün, insan doğasına karşı olan eleştirilerini, hayatını ve eserlerini ortaya koyduğu kavramlar çerçevesinde insan doğası merkeziyle açıklamaktır. Kitaplar çalışmada öncül tutulmuştur. Her kitap insan doğasını açıklamaya uygun olacak düzeyde değerlendirilmiştir

GİRİŞ

İnsan doğası, sosyal bilimlerin inşa edilmesiyle birlikte kazandığı yeni ilkeleri, aklın süzgecinden geçirmeye mecbur hissettiği bir zihinsel inşa sürecine girmiştir. Bu durumun en önemli nedeni, insanın uzun süre boyunca kendi var oluşunu açıklama girişiminde, toplumda egemen olan inanç düzeneğinden beslenmesi ve kendi varoluşunu yaygın inanç sistemine teslim etmesi yatmaktadır. Zaman içerisinde beyaz ve siyahi ırklarda da olduğu gibi bu düzenin köle efendi kültürünü meşrulaştıran bir zemin ortaya çıkarttığı görülmektedir. Tıpkı günümüzdeki modern insanın yaşadığı varoluşsal sancıları gibi geçmiş dönemde yaşayan insan içinde bu geçiş dönemi önemli sancılara neden olmuştur. Günümüzdeki insan doğasına yöneltilen sancı, özerkleşemeyen varoluşsal sancıları ifade ederken geçmiş dönem insanı için bu sancı kendine ait bir varoluşun mümkün olup olmadığı yönündeki sorgulamalarla gelişmiştir. Böylece insanlar, uzun süre boyunca teslim oldukları yaygın kültürün kendi varoluşlarına yönelik geliştirdikleri yanıltıcı öğretileri yüzünden hem kendine hem de içinde bulunduğu topluma karşı ciddi bir sorgulama sürecine girmiştir. Derin yanılgılara düşen insan yolunu bulma adına çıktığı bu süreçte kendine edindiği en temel ilke, aklın süzgecinden geçmeyen hiçbir bilgiye kabul etmemektir. Böylece aklın süzgecine güvenip, onun süzgecinden geçmeyen bilgiyi kabul etmemesi rasyonelleşen zihinsel dönüşümün başlangıcı sayılabilmektedir. Bu derin sorgulamalar ile birlikte insan doğası için gelecek dönemde öngörülen model, mantıklı, kendi

varoluşunu ortaya koyabilen, özerk ve birey olmayı başarmış insan projesi olarak öngörülmüştür. Nitekim modern insanın geldiği nokta, tıpkı geçmiş dönem insanların içinde bulunduğu sorgulama evresi öncesindeki tutsak olduğu dönemdeki gibi kendi varoluşunu bulamama, kitle toplumuna robotik bir tavırla uyma, özerk ve birey olmaktan çok popüler ya da yaygın kültürle kendini açıklama girişimine kalkışması olmuştur. Modernleşmenin sorgulama süreciyle yaratmak istediği insan modeli bu kısır döngü yüzünden başarısız olma yolunda ilerlemektedir. Buradaki en temel sorun geçmiş dönemde sorgulama ile tutsaklıktan kurtulan insan doğası bu sefer kendi doğasını keşfedebilmek için nasıl bir yol izlemelidir.

Erich Fromm aldığı eğitim düzeyi bu uğurda gösterdiği çaba ve ortaya koyduğu kendi alanına has kavramlar ile insan doğasını ele alan birçok alanda öncü olmuştur. Erich Fromm oldukça verimli bir yazardır. Hayatı boyunca 23 tane kitap, 70'den fazla makale ve bir o kadar da konferans verdiğini göz önüne alınacak olunursa, onun çalışkan ve ilgi alanı çok geniş bir düşünür olduğu ortaya çıkmaktadır. Ama sayısı bu kadar çok olan kitaplarında, onun sürekli aynı şeyleri tekrar ettiğini dile getirenlerde var. Erich Fromm yapıtlarında insanların doğadan nasıl ayrılarak yalnızlaştığını bir süre sonra kendileri aralarında da ayrışmaya başladıklarını ve bunun getirmiş olduğu problemleri analiz etmektedir. *'Fromm, yapıtlarında, insanın doğadan ve birbirinden kopmuş olmasının sonucu kendisini yalnız ve soyutlanmış hissettiği görüşünü vurgular. Soyutlanmış olma insanın ayırıcı özelliğidir ve diğer hayvan türlerinde görülmez'* (Geçtan, 1988, s. 283). İnsanların çok uzun zaman boyunca esir ve esaret üzerine şekillendirmek zorunda kaldığı doğasını tıpkı içinde bulunduğu doğa şartları gibi katı ilkelere dayandırarak açıklamak zorunda kalmıştır. Erich Fromm içinde bulunduğu dönemin bu katı dayanışmalı anlayışının aksine insan doğasındaki temel ihtiyaçların doğadaki ihtiyaç düzeninden çok daha farklı olduğunu dile getirmeye çalışmıştır. Özellikle nesnel dünya ve sosyal dünya ayrımının başladığı döneme denk gelen Fromm bu ayrışmayı nedenleriyle birlikte bir gereklilik içinde açıklama çabasına bürünmüştür. O dönemlere şahit olan ve bu şahitliğini gelecek nesle en sistematik biçimde analiz ederek aktarmayı hedefleyen birçok kuramcı, modern dönemin içindeki yaşanan her sıkıntıya dışarıdan bakıp geçmiş dönemlerle kıyaslayabilme ve sıkıntılı durumları fark edebilme yeteneğini insanlara kazandırma hedefinde olmuştur. Bu yüzden Erich Fromm sosyolojik analizlerinin yanı sıra insanın her dönem içinde yaşayabileceği varoluşsal sıkıntıları psikolojik süreçlerle de açıklamaya çalışarak dönemindeki düşünürlerinin aksine disiplinler arası ve gelecek tasarısı olan bir zihinsel dönüşüme zemin hazırlamaya çalışmıştır. Bu yüzden bu çalışmanın temel amacı modern ve geçmiş insanın kendi varoluşsal arayışlarının insan doğasına neler kazandırdığını sistematik olarak bizlere sunan Fromm'u yakından incelemek ve insan doğasına yaklaşımını detaylandırmaktır.

Fromm'un eserlerinin seçilmesindeki en önemli neden, geçmişten beslenerek gelecek nesiller için güçlü bir sentez sunabilmiş olması ayrıca modern insanın içinde yaşadığı varoluşsal sancıları eski sorgulama biçiminden ayrı olarak modern sorgulama yöntemleriyle kendini keşfetmesini sağlamaktır. Ayrıca içinde bulunduğu kitle kültürünü anlayabilmek bu düzeyde kendini ayırıştırabilme hedefini insanlara aktarabilen eserler ortaya koymuş olmasıdır. İnsan doğası hala üzerine detaylı çalışmalar yapılan felsefi, sosyoloji, sosyal psikoloji, psikoloji gibi alanların araştırma konusu olan bir kavramdır. İnsan doğasını açıklayan her disiplin için en önemli ilke; insan doğası aykırı tanımını içinde bulunduran bir yapıya sahip olmasıdır. Dolayısıyla insan doğası, tamamen kötülük barındıran ve kötü doğan ya da tamamen iyilik barındıran ve iyi doğan olarak sınırlılıklar ile açıklanamaz ölçüde biricik ve öznedir. İnsan

doğasının içinde bulunduğu her savaş sadece kendi biricikliğini gerçekleştirme üzerine olmalıdır. Bu yüzden temel birkaç eserinin belirlenmiş olmasıyla hazırlanan bu çalışma Erich Fromm'un insan doğası hakkında ne kadar aydınlatıcı bilgiye sahip olduğunu tanıtabilmek amacı içinde olmaktadır. Fromm'un da bu uğurdaki en büyük savaşı, kişinin kitleleşmiş bir toplumda kimlik edinerek ifade etmeye çalıştığı doğasını kendi varoluşsal alanını keşfetmesini sağlayarak yeniden inşa edebilmesini amaçlaması oluşturmaktadır. İnsan doğası tarihsellikten bağımsız ele alınabilecek bir yapıya sahip değildir. Bu yüzden geçmiş ve gelecekteki insan doğasının varoluşsal sancılarını tanımlayabilmek ve sebeplerini keşfedebilmek, bugünü anlamlandırdığı kadar yarının sorunlarına da ışık tutabilmeyi sağlayacaktır.

ÖZGÜRLÜKTEN KAÇIŞ

Özgürlükten Kaçış adlı kitabında insanların özgürlükleri uğruna giderek daha yalnızlaşmaya esir olduklarını, özgürlük istemekten kaçınmaları gerektiğini ve otoriteye bağlılığın bu yalnızlığa karşı oluşturulmuş bir çözüm noktası olduğuna değinmiştir. *'Özgürlük, ona bağımsızlık ve ussallık getirmiş olmasına karşın, onu soyutlamış ve dolayısıyla kaygılı ve güçsüz kılmıştır'* (Fromm, 1996: 12). Fromm insan doğasını açıklarken içinde bulunduğu özgür olma dürtüsünün çok güçlü olduğunu savunmuştur. Fromm, özgürlüğün insanlarca istenmemesi gerektiğini savunur çünkü insan özgürlük kavramını henüz tamamen tanımlayabilmiş değildir. Bu yüzden istenilen özgürlük yanlış zihinsel süreçlerde yalnızlaşmaya ve toplumdan kopmaya neden olabilmektedir. Bu yüzden Fromm'un bütün eserlerinde özgürlük kavramı tanımsal bir sınırlılık ile açıklanamamaktadır. En genel tanımı ile özgürlük, insanın içsel yolculuğunda kendini keşfettiği halini tanıyıp, kalabalıklar içinde o haliyle kaçmadan yaşayabilmesi anlamını taşımaktadır. Fromm özgürlüğün savaşarak kazanılacak bir durum olduğunu tanımlamaz. Tarihselliğe bakıldığında da özgürlük için savaşan herkesin belirli bir mülkiyet kazandıktan sonra kaybedecekleri olan insanlar gibi özgürlük için savaşanların karşısında yer aldıklarını savunur. Bu durum Fromm'un kendi dünyasında kaçınılmaz bir kısır döngü olarak tanımlanır. Sonuç olarak bu kısır döngü kısa zaman içinde insanın insana olan düşmanlığını da tetiklemektedir. Oysa Fromm insanları, evrensel düzeyde birbirlerini tamamlayan ve bir bütün halinde yaşaması en muhtemel tür olarak görmektedir. *'Bir birey insan ırkını temsil eder, O, insan türünün özgül bir örneğidir. Hem kendisi, hem de herkestir'* (Fromm, 1983: 69). Günümüzde 'Çağdaş insan' problemi olarak karşımıza çıkan özgürlük, ancak çağdaş insanın kişiliğinin tümüyle çözümlenmesi sonucunda tam anlamına kavuşabilir. Çağdaş insan bu anlamda döneminin yaşantısına ayak uydurabilen, kendi düşüncelerini bir tesire uğramadan uygulayabilen daha çok bilimsel tutum ve davranışlara sahip olan insan modeli olarak sınırlayabiliriz. Böylece çağdaş insan kendi özgürlüğünü gerçekleştirirken türünden olan diğer bir insanın özgürlüğüne ket vurmaz, kendi yolunu bulmasına engel olmaz.

Özgürlükten Kaçış Mekanizmaları; Erich Fromm insanların özgürlükten kaçma tutumlarını modern süreçte üç davranış biçimi içinde incelemektedir. Yelkecilik: Bu mekanizma Fromm' a göre iki şekilde incelenebilmektedir. Mazoşizm ve sadizm, insanlar özgürlükten kaçmak isteklerini birinci aşamada başkalarının himayesine girme eğilimi ile diğer aşamada ise başkalarını kendi himayesinde toplama eğilimi ile karşılamak istemektedir. *'Bireysel benin yoksun olduğu gücü elde etmek ya da başka bir deyişle, yitirilmiş bulunan temel bağların yerine geçecek yeni ikincil bağlar aramak için kendi bireysel benin bağımsızlığından vazgeçmesi ve kendi benin kendi dışında bir şey ya da bir kimse ile kaynaştırma eğilimi'* (Fromm, 1996: 121). Yıkıcılık: Erich Fromm, yıkıcılık adlı özgürlükten kaçma mekanizmasında

yelkecilikten farklı olarak nesnenin yok edilme sürecinin işleme dâhil edildiği yöntemi tanımlamaktadır. Burada kişi kendi benliğinden çok toplumsal yaşamdaki alanın bütünleştirici ve müdahale edici yapısını yıkma eğilimindedir. *'Dışındaki dünyaya kıyasla güçsüz olduğum duygusundan o dünyayı yok ederek kaçabilirim'* (Fromm, 1996: 148). Görmeme, reddetme, yok etme gibi insanın doğasına zarar verici davranışlar yıkıcılığa girebilmektedir. Robot İnsan: Fromm'un son özgürlükten kaçış mekanizmasında gelecek endişesi taşıdığına inandığı tek tipleştirme problemini ele almıştır. İnsan sermaye sahibi olmaya başlayan, girişimci, rekabet duygusu olan, yeni paralı sınıfa bürünen, sanat, moda, felsefe gibi düşünce tarzlarının ortaya çıkmasını sağlayan bir oluşuma doğru ilerlemektedir. *'Doğa'yı somut gereksinimlerini karşılayan, kullanılabilir bir dünya olarak alımla yan insanla (Lévy-Bruhl'un 'ilkel insanı: Prelojik insan), doğayı formalizme edilmiş kuramsal sorunsallar bağlamında alımla yan insanı (modern insan), örtüşmeyen iki kategori olarak birbirinden ayırır'* (Yazıcı, 2014:6). Modern toplumun yarattığı insan modelinin kontrol edilebilirliğini ona fark ettirmeden yapmanın en mantıksal yolunun aynı şeyleri giyen, yiyen, içen ve tüketen insan modeli yaratmakta bulunmuştur. *'Kısaca özetlemek gerekirse birey, kendi olmaktan çıkar; böylece kültürel kalıpların kendisine sunduğu kişiliği tümüyle benimser; böylece tıpkı diğerleri gibi ve onların kendisinden beklediği gibi olur'* (Fromm, 1996: 152).

İnsanlardaki aidiyet duygusu o kadar güçlüdür ki birey kendini fark etmeye başladığı andan itibaren aslında o sürece kadar çok ciddi bir toplumsallıktan geçmiş olduğunu bilmesi gerekmektedir. Bu nedenle uzun süreçler sonucunda toplumsal bağların artık koparılmaya başlandığı günümüz dünyasında bireyselleşme zirve noktasına varmıştır. Fromm bu bağların aslında insanı varoluşsal bir anlam taşıdığı ve yalnızlık hissinden kurtardığı, güven verdiği için sağlıklı bir süreç yaşattığını düşünmektedir bu bağların olmayışı kişide ciddi bir egosantrik benlik algısının oluşmasına ve yalnızlaşan, çaresizliği artan, kaygı içinde olan bir bireye dönüşmesine neden olmaktadır. Bu süreçten kurtulma tekrar otoriteye bağlanma ile gerçekleşebilir. Kuşkusuz Fromm otorite kavramını günümüzdeki anlamından çok daha farklı anlamlarda kullanmıştır. Özellikle Fromm'a göre otorite insan ilişkilerinin kaçınılmaz belirleyicisi olan sosyal güç ağlarıdır. Böylece insan doğasının ham maddesinde toplumsal ilişkilere bağlılık ve sosyal güçlerin olduğu söylenebilir. *'Fromm'a göre insan en çirkin eylemlerinde gibi en güzel olanları da onu yaratan toplumsal süreçlerin sonuçlarıdır'* (Geçtan, 1988: 284).

İnsan hem hayvansal hem de insani özelliklerini taşıdığını düşünen Fromm, hayvansal özelliklerden gelen; fizyolojik ihtiyaçlar ile insani özelliklerden gelen; anlamlandırma ihtiyacı, düşünme, algılama, anlık duygusu, imgelem oluşturma gibi ihtiyaçları da karşılaması gerektiğini düşünmektedir. *'Fromm, bu ihtiyaçları beş bölümde toplar: İlişki ihtiyacı, aşkınlık ihtiyacı, kimlik ihtiyacı, köklülük ihtiyacı ve bir algı dayanağına duyulan ihtiyaç'* (Geçtan, 1988: 286). İnsanın doğası gereği uyuma, yeme, korunma gibi temel ihtiyaçları aslında onu doğanın ve diğer canlı türlerin bir parçası olduğunun kanıtıdır. Bu yüzden çoğu eserinde Fromm doğaya karşı açılan savaşın insanın kendine açtığı bir savaş olarak görmektedir. İlişki ihtiyacı: İnsanın doğa ile tutumundan kaynaklanır, hayvanın tüm hayatı boyunca doğa ile kurduğu ilişki süreklilik içerirken insanlar doğdukları andan itibaren imgelem oluşturma ve doğa koşullarına adapte olma sürecini hayvanlardan daha zor yaşar. Bir süre sonra doğa ile kurdukları ilişkileri karşılıklı ilişki olmaktan çıkar ve hayvanın doğa ile kurduğu içgüdüsel ilişki gibi bir ilişki yerine kendi ilişkilerini kurmak zorunda kalırlar. *'Bu ilişkilerin en güçlüsü insanların birbirlerine*

duyabileceği yakınlıkla gerçekleşir' (Geçtan, 1988: 287). Aşkınlık dürtüsü: Hayvanlardan insanı ayıran bir özelliktir. İnsanların sadece yaratılmış olandan çıkıp yaratma duygusunu da kazanma istediğinin ortaya çıkmasından kaynaklanır. Sevgi, nefret yaratıcı duygulardır ve insanlar bu duygulara hayvanları aşarak varmışlardır. 'İnsanın hayvan özelliklerinin üzerine çıkma ve bir yaratık olarak kalmayıp yaratıcı bir varlık olma ihtiyacından kaynaklanır' (Geçtan, 1988: 287). Sevgi de nefret de türevleri gibi insana ait olan duygulardır. Kimlik İhtiyacı: Kişinin hem bir grup üyesi olma isteği hem de yine insanlardan farklı olma istediği sonucu üretilen bir ihtiyaçtır. 'İnsan bir kimliğe sahip olmak ve diğer insanlardan farklı bir varlık olduğunu da hissetmek ister' (Geçtan, 1988: 287). Kişi bireysel olarak kimliğini ortaya koyamıyorsa grup yolu ile bu kimlik sürecini oluşturabilir, genelde köle kimliği oluşumunda kişinin kimliği ait olduğu kişi göre oluşmaktadır. 'Eğer, bu amaca kendi çabalarıyla ulaşamazsa, bir diğer kişiyle ya da grupla özdeşleşerek sınırlı bir farklılık sağlayabilir. Böylesi bir durumda kimlik duygusu birisi olmaktan değil, birine ait olmaktan kaynaklanır' (Yaşar, 2014).

Köklülük İhtiyacı: İnsan doğası gereği dünyaya kök salmak güdüsüne sahiptir. Bunu dünyanın bir tamamlayıcı olarak yaşamak ister tıpkı çocukluktaki gibi kendisini anneye ait hissetmesi ve ardından bu ihtiyacı zamanla anneye aitlikten uzaklaştıkça kök salma ya da köke ait olma ihtiyacı olarak kendini gösterebilmekte, insanlar ile dostça bir ilişki kurmak bu ihtiyaca örnek gösterilebilir. 'İnsan kökenini arar, dünyanın tamamlayıcı bir parçası olmak ve bir yere ait olduğunu hissetmek ister' (Geçtan, 1988: 287). Bir algı dayanağı oluşturma ihtiyacı: İnsanın içinde yaşadığı dünyayı algılamak için tutarlı bir algı oluşturmaya ihtiyacı vardır. 'Geliştirdiği algı dayanağı mantıklı ya da mantıksız olabilir ya da her iki öğeyi birlikte içerebilir' (Geçtan, 1988: 287). Anlamlandırma ve algı oluşturma kişinin temel varoluşsal ihtiyaçlarından biridir. Fromm bu ihtiyaçların sadece insana özgü olduklarını söylemiştir ve bu ihtiyaçları ne toplum ne de insan oluşturmuştur bu ihtiyaçlar zamanla insanın yapısı ile kaynaşmış ihtiyaçlardır. Fromm'a göre insanda toplumsal ilgi ve kusursuz olma güdüsü yoktur daha çok hayvanlar dünyasından ayrıldıktan sonra varlıklarını devam ettirebilmek için devamlı çözüm bulma yeni çözümler üretme çabaları vardır. 'İnsan doğası tartışmalarında yapılan en büyük hatalardan birisi, bu olgunun kategorik olarak reddedilmesidir. İnsanın canlı bir varlık olarak elbette **kalıtsal olarak taşıdığı bir doğası vardır ve elbette bazı davranışlarını veya toplumsal varoluşunu yönlendirebilir**' (Yıldız, 2016). Fromm bu durumun tarihsellik yorumunu; zaman içerisinde ortaya çıkan bireysellik ve şuan günümüzde zirve haline gelmiş bireyselliğin yarattığı tedirginlik, endişe gibi duygular evrensel bir duygular olarak değerlendirmiştir. İnsanlar bu çaresizliğe ne denli saplanırsa ve bu saplantı üretken olmayan bir tutuma dönüşürse nevroitik davranışlar da o denli şiddetli bir hal kazanacağını düşünmektedir. 'Bireysel ve toplumsal yaşamda varoluşsal ikiye bölünmüşlüklerden köktenci bir şekilde ayrı ve insansal varoluşun zorunlu parçaları olmayan pek çok tarihsel çelişki vardır' (Fromm, 1983: 73). Yalnızlık ve hiçlik duygusu normal bir duygudur Fromm'a göre çünkü kişi evreni fark etmeye başladığı andan itibaren bu korkulara kapılabilir ancak durum içselleştirilmeden ve paniğe kapılmadan gerçeklerle yüzleşerek sakinlikle aşılmalıdır. Bu hiçlikte tedirgin olmadan yol olmanın en önemli koşulu kişinin kendi benliği ile nasıl iletişim kuracağını bilmesidir. Fromm, doğuştan var olan birincil güdü yaşamı sürdürme, ikincil güdü ise yaşamın yapıcılığını yıkmaya meyilli olan ölüm isteğidir. Her iki güdü de insanda şiddetle vardır ancak sağlıklı toplumlarda bu duygular yaşam güdüsünün artacağı şekilde gelişmektedir. Nitekim hasta toplumlar olarak tanımladığı bazı toplum da bulunmaktadır. İnsanı bu yönde kendi amaçlarından saptıran ve

kendine yabancılaştıran toplumları Fromm'a göre hasta toplumlar olarak tanımlar. Feodalizm den kapitalizme, üretenden, ürettiğine yabancılaşan toplumlar bu duruma örnek gösterilebilir.

SAHİP OLMAK YA DA OLMAK KAVRAMLARI VE İNSAN DOĞASI

Erich Fromm Sahip Olmak ya da Olmak kitabındaki ortaya koyduğu düşünce yapısı sonraki her eserinin alt yapısını oluşturmaktadır. Sahip olmak ya da Olmak kitabı Erich Fromm'un en önemli kitaplarının başında gelmektedir. *'Yıllarca birikimlerinin, deneyimlerinin ve çalışmalarının bir sentezi olan bu kitap, adeta damıtılmış bir olgunluk ürünü gibidir'*(Fromm, 1976: 9). İki varoluş biçimi üzerine yaşam görüşünü oluşturan Fromm, insanların farkındalık seviyesinde oluşturacakları bir değişimin, bu iki varoluşsal biçim sahip olmak ya da olmak arasındaki farkın farkına varmak ile ortaya çıkacağına belirtmiştir. Sahip Olmak ya da Olmak kitabında temel olarak ele alınan düşünce, modern endüstri toplumlarında bireyin bir zorunlu tercih gibi kimliklerini inşa etme yollarında olmak ilkesi yerine sahip olmak ilkesini benimsemelerinin büyük bir kitle kültürü yanılsaması olduğunu ortaya koymaktadır. Sahip olmak ilkesinin getirdiği görünenlerden öteye gidememe ve sahip olduğu şeyler üzerinden bir kimlik oluşturma insan doğasının sonsuzluğuna ve derinliğine vurulmuş derin bir hançer olarak tanımlanmaktadır. Oysa olmak ilkesinin insan doğası için gösterdiği tutum, doğrudan kendini görünenlerden ve sahip olunanlardan soyutlayarak açıklama girişiminde bulunduğu için insan doğasının soyut dünyasına daha uygun olacaktır. Çünkü sadece bu zorunluluğun getirdiği bir seçimden öte olarak, olmak ilkesi ruhsal, zihinsel ve fiziksel arınmanın bedene ve tavra yansımaları ifade etmektedir bu durum da sahip olmak ilkesinin dolaylı yoldan insan doğasını açıklama ifadesini kırmaktadır. Buna karşılık hümanist ahlâkın tutumu şudur: *'Eğer insan yaşayan bir varlıksa, neyin mubah olduğunu, neye izin verilmiş olduğunu bilir; "yaşamak" demek, yaratıcı olmak, kendi güçlerini insanı aşan herhangi bir amaç uğruna değil de, kendisi için kullanmak, kendi varlığına anlam kazandırmak, insan olmak demektir'*(Fromm, 1993:283).

Fromm Sahip Olmak ya da Olmak kitabında da ayrımını yaptığı iki varoluşsal biçimi en iyi şu şekilde ayırmaktadır: *'Bu kavramlar, insanın kendine ve dünyaya karşı nasıl tavır aldığı gösteren, iki ayrı karakter yapısıdır'*(Fromm, 1976: 8). Ona göre kişi hangi varoluşsal biçime daha yatkınsa yaşam biçimi, alışkanlıkları, anlamlandırma eylemleri o biçimin özelliklerine uygun şekilde oluşmaktadır. Fromm, dünyanın ve insan soyunun hızla felakete ve yok olmaya doğru gittiğini görmüştür. Doğa ile uzlaşma yoluna gitmezse kaçınılmaz olan bu sonun insanın doğasının da yok olacağı yönünde olduğunu şiddetle vurgulamaktadır. İnsanların çok uzun süre doğa ile mücadele etmesinin sonucunda artık doğanın kendisini savunmaya geçmiş olması sahip olmak ilkesiyle hareket etmenin yıkıcı sonuçların yalnız biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğu kimse farkında olmasa bile, artık insanlık bir dönüm noktasına gelmiştir. *'Bu anda yapacağı bir seçim ile ya yok olacak ve kendisi ile birlikte tüm canlıları ve dünyayı da ortadan kaldıracak ya da yaşamını ve gelişimini sürdürmeye devam edecektir. Bu büyük tehlikeden kurtulabilmenin tek yolu, insanların ve onları şartlayıp yönlendiren toplumsal yapıların kökten değişmesidir'*(Fromm, 1976: 9). Bu toplumsal dönüşümün birey referanslı olarak gerçekleşebileceğinin üzerinde duran Fromm, sahip olmak ilkesine göre değil olmak ilkesine göre yaşayabilmenin bu dönüşümü gerçekleştirecek tek çözüm olarak görmüştür. Olma Sanatı: *'Bir çeşit Sahip Olmak ya da Olmak Kitabının ikinci yolu olarak kabul edilebilir'*(Fromm, 1989: 7). Sahip olma ilkesinden olma ilkesine geçmek isteyenler için bir çeşit rehber niteliği taşıyan yönlendirmelere sahiptir. Meditasyon, odaklanma, büyük yalanlar gibi temel başlıklarıyla ilk önce toplumdaki ilginç propagandalarla insanların soyut zenginliklerine (özgürlük, sevgi

yetersizliği, itaat duygusu, eşitlik arayışı) sahip olmak isteyen bir toplumda insan nasıl arınabilir nasıl çıkarısız ilişkiler kurabilir ve en önemlisi nasıl yabancılaşmadan hayatına devam edebilir bu sorular üzerine oluşturulmuş bir zemine sahiptir. Bireylerin iç yolculuklarında önemli yöntemlerle arınabilmeyi ve artık anlamlandırdıkları dünyanın somut ve maddi yönü ağır basan değil tamamen içsel zenginliğe odaklanmanın getirdiği manevi çoğunluğa ait olmanın ve bu sayede kendine her zaman tanıdık kalmanın güçlülüğünü yaşatma da en önemli rehberlerden biri Erich Fromm'un eseri olmuştur.

Sahip Olmak: Sahip olmak, '*Mala, mülke, şöhrete, insana, bilgiye sahip olmak, onları ele geçirmek kendine mal etmek, onlara egemen olmak ve dilediğince kullanmak anlamına gelir*'(Fromm,1989: 10). Sahip olmak kavramı bu kavramlar ile değerlendirildiğinde da bireylerin mal, mülk, şöhret üzerinden kendilerini tanımladıkları ve daha çok bireylerin benlik duygularının ardından varoluşsal amaçlarının sahip olduklarına atfedildiği durumlar ile açıklanabilir. Sahip olmak ilkesi, ne kadar mal varlığına sahip olduğu, ne kadar çalışanına hükmedebildiği ve bundan zevk aldığı ne kadar tanındığı ve tanındığı kadar var olduğuna inandığı bir algı yaratmaktır insanlarda. 'Beni sizler yarattınız' sahip olmak ilkesini tanımlar boyutta açıklanabilir. Fakat Fromm'a göre bu maddeselliğin sonu yoktur. Toplumun dinamik hali bu duruma örnek gösterilebilir çünkü maddesel olanın, aklın süzgecinden geçmiş olan somutluğun, elle tutulan her şeyin geçici ve yanılıcı olduğunu toplumun kendi tarihselliğinde yaşadıkları devrimler, dönüşümler, değişimlerle bize göstermiştir. '*Sahip olmak*' tutkusundaki insanlar hep kendinden fazla şeye sahip olanları kıskanacak, az şeye sahip olanları ise kendi mallarına göz dikecekleri telaşı ile korkacaklardır'(Fromm, 1989: 10). Benliğini başkaları ve başka şeyler üzerinden açıklamanın yanında sahip olmak ilkesinin kişiye getirdiği bir diğer yük kendinde olanların farkında olması ve başkalarındaki eksiklikleri gördüğünde kendini bu yoklar arasında savunmasız, saldırıya açık hale gelmiş hissetmesidir. Kişiler bu ilke doğrultusunda yaşadıkça hayatları duyarlı olma, anlayış, paylaşma, uzlaşmadan çok rekabet, tutku, hırs, kaçma, savunma, korkma duyguları ile dolacaktır.

Olmak: '*Olmak*' ilkesi ise '*sahip olmak*' karşıtıdır. *Hiçbir şeyi elde etmeye, kendine mal etmeye ve ona egemen olmaya çalışmaz. 'Olmak' her şeyi kendi bütünlüğü, canlılığı, yaşamı ve gelişimi içinde sevmek demektir*'(Fromm, 1976: 10). Bu ilkede insan kendi değişimini ve gelişimini dışsal faktörler ile değil içten gelen bir evrimle ile gerçekleştirir. Sevme eylemini yaşamının odak noktasına koyar ve maddesellik ile sonu olan kısıtlı, geçici nesnelere çok kalıcı duygular ve yaşadıkça çoğalan bir olma arzusunu içinde yeşertir. '*Sevme, akıl yürütme ve üretim faaliyetleri ancak hayata geçirildiği ölçüde gelişip artan ruhsal güçlerdir; bu güçler sahip olma nesnelere gibi tüketilmez, satın alınmaz ve sahiplenilmez; sadece pratiğe dökülebilir, hayata geçirilebilir*'(Fromm, 1989: 10). Fromm' göre olmak ilkesi sahip olmak ilkesinden farklı olarak açıklanması sadece ilkelere bağlı değildir. Olmak ilkesini olmak yapan şey bir süreç bir canlılık halidir. Bu süreç kişide bağlanmayı hapslemeyi nesnelere üzerine yaşamayı kişiden alıkoyar, bireylerin hapsedikleri durumların bu canlılık sürecine zarar verdiğini ancak içsel yolculukta kişinin ne kadar kıymetli, değerli, duygu zenginliği olan bir canlı olduğunu ve kendinden yola çıkarak aynı türe ait olduğu diğer insanların da en az kendisi kadar kıymetli olduğunu fark etmesi ile süreç tekrar canlılık kazanmaya başlamaktadır. Sahip olmak ya da olmak arasındaki farkın önemi: Düşünebilen, sorgulayabilen, bilinçli insanlardaki akıl, sahip olmak ya da olmak arasındaki ayrımı yaşamın normal bir fonksiyonu gibi algılayıp bu ayrımı yapabilir. Fakat en temelde ayrım, insanların yaşama sebebinin ne olduğu ve onları tanımlayan şeylerin neler

olduğunu ortaya koyulduğunda anlaşılabilir. Bu sebep ile kavramların tek başına ele alındıktan sonra ne tür farklılar içerdiği daha net gözlemlenebilir.

ŞİİR DÜNYASINDAN BAZI ÖRNEKLER İLE SAHİP OLMAK YA DA OLMAK ARASINDAKİ FARK

D.T. Suzuki'nin Zen Budizm üzerine konuşmalarında yapılan bir alıntı da iki aynı içeriğe sahip şiir üzerinden bir analiz yapılmıştır. İlk şiir 19.yy da yaşamış bir şair olan Tennyson'a aittir diğer şiir ise 1644-94 yılları arasında yaşamış Japon şairi Basho kaleminden çıkmıştır. 'Tennyson: *'Çatlak duvarların arasındaki güzel çiçek, seni o çatlaklar arasından alacağım, tüm köklerinle birlikte elimde tutacağım, küçük çiçek, eğer anladığım gibiyse her şey, köklerin yaprakların ve çiçeklerinle bir bütün olan sen, Tanrı'nın ve insanın ne olduğunu açıklıyorsun bana'*. Basho: *'Dikkatlice bakacak olursam, çalılıkların arasında görüyorum onları, çiçek açan nazuna'ları'* (Fromm, 1976: 37). Dikkatli bakıldığında hemen göze çarpan ayrım, Tennyson'un yazdığı şiirin sahip olmak ilkesine göre yazılmış olduğu, Basho'nun şiiri ise olmak ilkesine ait yazıldığı görülmektedir. Tennyson çiçeğin bütün kökleri ile onu koparmak isterken onu kurtaracağı algısını yaratmaya çalışmış ve kurtarılan çiçekten tanrısallığın anlamını bulmaya çalışmış fakat asıl eyleminin amacı gerçeği parçalama isteği ile bulmaya çalışmasında saklamıştır. Basho bu durumda gerçeği görebilmenin parçalamadan da mümkün olacağı algısını yaratarak yalnızca o şeye dikkatli bakmak ve onu o yapan özelliklerini ondan koparmadan yola devam etmek üzerine yazmıştır.

Fromm da olmak sözcüğü her şeye sahip olma arzusunun kişiyi ele geçirmedeği ve hiçbir şeye açlık duymadığı, tüm bu duygular yerine sevgi, insanlarla bir olma arzusu, kendinden olan yetenekleri faaliyete çevirme, doğa ile bir olma ve doğadan olduğunu unutmama gibi varoluşsal amaçlara yerini bırakmak anlamında kullanılmıştır. Temelde içine düşülen hataların başında sahip olmak ya da olmak ilkelerinin toplumların gelişmişlik düzeylerini belirleyen bir etkene sahip olduğu bilgisidir. Bu yanlışlığın yaygın kullanımı batı toplumların olmak ilkesine, doğu toplumların ise sahip olmak ilkesine daha çok bağlı kaldıklarını düşünerek de somutlaştırabiliriz. Oysa olmak ya da sahip olmak toplumlarının, birey merkezli mi yoksa madde merkezli mi olduğunu tespit etmek bu ilkelerin aitliğini belirlemektedir. Yine de sahip olmak ya da olmak ilkelerinin tanımını toplum merkezinden uzaklaştırdığımızda günlük yaşamdaki daha ince detaylarda görebilmekteyiz. Özellikle sahip olmak ilkesinin maddi koşullarının dışında ne kadar uzak durmaya çalışılsa da insanların sahip olduğu ve bundan kaçamadığı alanlarda vardır. İnsanlar bedenlerine, elbiselerine, evlerine, makinelerine sahiptirler ve bu sahiplikleri yaşamdan ayıramayız. O zaman sorun yaratan sahip olmak ilkesinin kökeninin nereden gelmekte olduğunu incelememiz gerekmektedir. Sevmek sanattır, sevmek sanat değildir. Sevmek sanattır görüşüne sahip insanlarda Fromm' a göre sanatın getirdiği bir gerekliliği de fark etmiş olması gerekmektedir o da sanatın bir çaba gerektirdiğidir. Sevmek bir sanatsa eğer ustası içinde çırağı içinde sanat eseri yani sevme biçimi içinde bir çaba gereklidir. *'Eğer sanatsa, bu sanatı iyi bilmek isteyen birinin, bilgi sahibi olması ve hiçbir çabadan kaçınmaması gerekir'*(Fromm, 1956:11). Kimse yolda ilerlemeden bir mesafe alamaz. Sevgi sanatsa eğer sadece aynı türe sahip olduğumuz insanlar değil her sevgiyi ele alarak yönelttiğimiz alanlarda bir çaba gerekli olduğunu söylemeliyiz.

'Tarihsellikte dillerin gelişimi olmak ilkesine dayalı bir zeminde oluşmuştur. İbranice sahip olmak yerine, onun dolaylı biçimi 'jest it' (o bana) sözü kullanılmıştır'(Fromm, 1976: 44). Özellikle günlük kullanımdaki kelimeler incelendiğinde sahip olmanın mülkiyet toplumlarının ortaya çıkması ile önem kazandığını görebiliriz. Olmak ilkesi ise daha farklı olarak birden çok anlamı içermektedir. Toplumlar da çoğunlukla kullanılmayan 'olmak' tanımı, ben fakirim, ben güçlüyüm, ben evliyim anlamlarını çağrıştırarak kullanılır ve yaygınlığı çok azdır. Diğer bir olmak tanımı, başkalarının eylemlerine anlam katan bir benlik tanımı ile ortaya çıkmıştır, ben sevildim, ben dövüldüm, şeklindedir özne edilgenlik üzerinden benliği oluşturur. Son olarak olmak tanımı, var olmak anlamında kullanılır ki bu tanım olmak ilkesinin gayesini ortaya koymaktadır. Var olan, gerçek olarak karışımıza çıkan, anlamı bu ilke için son tanıma denk gelmektedir. Böylece gündelik hayatta dilimize, benim arabam (sahip olmak), benim bir arabam var(olmak) gibi temel bir ince ayrımı oluşturmaktadır. 'Sevdiğim için seviyorum-Sevdiğim için seviyorum- Seni, sana ihtiyacım olduğu için seviyorum- Seni sevdiğim için sana ihtiyacım var' (Fromm, 1956:52). Fromm'a göre amaçlı sevgi ya da sevdiğimiz birisinde sevmek için neden bulmanız gerçek sevgi biçimini zedeleyebilmektedir. Sevme eyleminin kendini bilmek ve bu uğurda sevgiyi sevmek kendi dünyanız açısından da çıkara sahip bir durumdan uzak kalmanızı sağlayacaktır.

Günlük eylemlerin davranışları temsil etme boyutunda hem amaçları hem de nasıl kullanıldıkları oldukça önemlidir. Kişi iki varoluşsal sebepten hangisine daha yatkınsa günlük kavramları algılama ve işleme biçimleri de o şekilde biçimlenecektir. Bu sebep ile sahip olmak ya da olmak ilkelerine göre birkaç eylemin değerlendirilmesi iki ilke arasındaki farkın anlaşılmasını sağlayacaktır. Öğrenmek: Öğrenmek, öğretilen üzerine odaklanabilme, onu kavrayabilme ve içselleştirebilme süreçlerini kapsayan bir dizi yapıyı içerdiğini düşündüğümüz de sahip olmak ilkesi üzerine bir düzen kuran toplumlar da bu süreç daha kar amaçlı bir eyleme dönüşmektedir. Öğrenmek sonunda ona maddi veya manevi bir kazanç sağladığında bir anlam kazanır. Dolaylı bir çıkar ilişkisine sahip bu algılarda görülen dersler, sınavı kazanma odaklı ve sınıfı geçme sınırlılıklarıyla çevrilmiştir. 'Ama bu arada, anlatılan şeylerin içeriği üzerine pek düşünmez, ona karşı bir tavı almazlar. Böylelikle öğrendikleri şeyler onların düşünce dünyasının bir parçası haline gelmediği için kişisel gelişimlerini ve evrimlerine hiçbir katkıda bulunmazlar' (Fromm, 1976: 52). Anlatılan şeylerin üzerine düşünme, sorgulama ya da benimseme özellikleri ancak ilgili oldukları alanlara yatkınlıkları ile sağlanabilmektedir. Yineleme eylemi ile çoğu zaman ezberden yana bir öğrenim geçirirler. Anlatılanlar düşüncelerinin bir parçası olmadığı için ortamdan uzaklaşmaları unutmalarına yeter ve böyle bir öğrenme kişisel gelişimlerine katkı sağlayamamasına neden olur. Bu eylem onların öğrenilmiş bilgileri saklama isteklerini pekiştireceği için sahip olamadıkları bilgilere yabancı kalma eylemini göstereceklerdir.

Hatırlamak: 'Hatırlamak olayı, hem 'sahip olmak' hem de 'olmak ilkesi' açısından gerçekleşebilir. Hatırlamanın bu iki biçimi arasındaki farklılık, kişinin olayla kuracağı ilişkiye bağlı olarak ortaya çıkar'(Fromm, 1976: 54). Sahip olmak ilkesi daha çok hatırlatan şeylerin üzerine bir bağlantı görevi gören düşüncelerde oluşan eylemdir. Sürekli hatırlanan şey daha çok görselle ait bulgularla ilişkilendirilir ve böylece hatırlama eylemi gerçekleşir. Olmak ilkesinde ise bu eylem, hatırlanmak istenilenleri hatırlatan araçlar bu ilkede daha çok duygular, oluşturulan izlenimler, çağrışımlar, canlı örnekler ile gerçekleşir. Olmak ilkesiyle hareket ederek hatırlamaya çalışanlar o durumun duygusuna odaklanır o duygu ile hatırlanan arasında

bağlantı kurmaya çalışır. Hatırlamak aktif beyin ve pasif beyin olarak bakıldığında sahip olmak daha çok perde arkasından ve kolayca kaçarak hatırlamaya meyilli olduğu için pasif beyni içerirken hatırlamayı bilişsel süreçlerle ve zorlayarak biraz daha düşünceler de canlandırma yoluna giderek daha aktif bir seçim yolu olan olmak ilkesine dayanmaktadır. Bir yerde notlara, somut görsellere bakarak hatırlamak varken birinde de zihinsel görsellere bakarak hatırlama eylemi gözlemlenmektedir.

Konuşmak: Konuşmak prototip üreten ve kimlik algısı yüksek olan modern toplumlarda bir çeşit kendini gösterme ve tanıma eylemi olarak karşımıza çıkabilmektedir. 20.yy da bu durum kültürel anlamda homojen bir yapının kırıldığı ve çoklu kültürlerin ortaya toplumlarda daha çok yanıltıcı bir söyleme de dönüştüğü zaman dilimleri olmuştur. Fromm özellikle konuşma tarzlarının temsil yaratıcı gücü adı altında kitlelerin konuşanlar etrafında ayrıştığı ve bu düzlemde konuşmanın sahip olmak mı ya da olmak mı üzerine tasarlandığında kitlelerinde konuşmacı eşliğinde bu ilkelere uyum sağladıkları gözlemlenebileceğini vurgulamıştır. Bu konuşma eylemini diğer eylemlerden daha farklı kılmaktadır. Özellikle ilkeler arasındaki ayrım konuşma eyleminde kuralların, kavramların, içeriklerin tüm konuşulanlardan daha önemli olması ya da tamamen konuşulana odaklanıldığı için bu sıralamaların önemsizleşmesi üzerine farklılık anlaşılabilir. Kısacası sahip olmak ilkesinde daha çok konuşulan önceden uzun bir elemenden geçmiş ne konuşulacak konunun hangi şartlarda, hangi ortamda, kimlere ne şekilde verileceği çok ince bir sistemle oluşturulmuştur. *'Ancak belirtmek gerekir ki, başarı, onun yeteneğine olduğu kadar, karşındakilerin yeteneksizliklerine de bağlıdır'* (Fromm, 1976: 58). Oysa olmak ilkesi böyle bir prensipten öte herkese ulaşmayı hedefleyen ve belli bir kurallaştırmanın ötesinde tartışmaya açık bir bilgilendirme olarak karşılıklı etkileşim üzerine zemin hazırlar derecede ayarlanmıştır. *'Olmak biçimli bir davranışa sahip olan insan ise, bir konuşma ya da bir sohbet için hiçbir şeyi önceden hatırlamaz ve kendini çeşitli biçimlerde pohpohlamaya gerek duymaz'* (Fromm, 1976: 54). Popüler kültürün egemen olduğu toplumlarda konuşmalar daha çok dikkat çekenin seyrini takip eden kişi tarafından tamamen tek taraflı, düşünmeden yoksun direk özümseme ile gerçekleşmektedir. Bu durum popüler olan her neyse onun kişisel gelişime katkısı olup olmadığına bakılmaksızın benimseme ve eyleme geçme sürecini pekiştirmektedir.

Sevgi: Erich Fromm'da sevgi tıpkı diğer duygular gibi somutlaştırınca varlığı gözlemlenebilen bir kavramdır. Zaman gibi hüznün, özlem gibi kavramlar soyut birer anlam dünyasına ait oldukları için böyle kavramları daha çok reaksiyonlarla ortaya çıkarabiliriz. Bir gerçeklikten bahsettiğimizde bu gözlemlenebilen olana aitliği gerekçesiyle kişilerin eylemlerine yansıyan olarak karşımıza çıkar. *'Sevgi bir soyutlamadır. Belki garip bir varlık, beklisi de kimsenin göremediği bir Tanrıça. Gerçekte var olan, sevme eylemidir'* (Fromm, 1976: 69). Sevgi sahip olmak ya da sevgi olmak ilkesi yine sevginin birçok tanımlanabilir özelliğinin olduğunu bize gösterir. Sevme kişiye atfedildiğinde anlamayı, hissetmeyi, tanımayı, özlemi, sevinci körükleyen bir istek yaratır. Bu tür eylemler eğer sahip olmak ilkesine göre şekillenir ise kişi sevgi duyduğu kişiyi kendin ait kılmaya çalışır bu daha çok anlamak, tanımaktan öte ona sahip olma onu arzulama ve onu daimi olarak kendine ait kılma hissiyatlarını doğurur. Tarihsellik olarak bakıldığında 80'lerin daha serbest bir ilişki tarzına uygun yaşarken 90'ların daha geleneksel adı altında evlilik fikrini ilişkinin sonucunda varılması gereken yer olarak kodladıklarını görebilmekteyiz bu durum toplumsal bakış açısında da kişilerin ayrı bir çözüme giden davranışı kabul edilemez. Çoğu evlilik bu aidiyetliğin getirdiği zorunlulukla kişilerin

sadistliğe dönük sahip olma yolunu seçen davranışları daha çok şiddet, ev hapsi, kıyafet özgürlüğünün kısıtlanması, sosyal ilişkiler mahrumiyeti, cinsel arzuların sevgi sanılıp cinselliğe ait davranışlar ve daha birçokları ile birlikte sevme eyleminin nasıl hüsrarla sonuçlanabileceğini göstermektedir.

'Aşkın ilk dönemlerinde her iki taraf da, diğerlerinden emin olamadığı için dikkatlidir ve öbürünün kalbini kazanmaya çalışır. İkisi de birbirlerine sahip olmadıklarından, enerjilerini olmaya, yani vermeye ve karşı tarafı canlandırmaya yöneltmişlerdir' (Fromm, 1978: 71). Evlilik ve sonrasında kişiler arasında sahip olma ilkesine dayalı ilişki daha çok egemen olmaya başlar olma ilkesinin kazandırdıkları güven ve sadakat teslim olma arzunu daha da körükler boyuta ulaştırırken kişiler evlilik yoluyla bedenlere sahip olma arzusunu olma ilkesine tercih eden boyutta yaşamaya başlarlar. Elbette bedensel sahip olma olmadan da evlilik yaşanabilir kişiler karşındaki kişinin bedeninin ona ait olduğunun farkında olarak eylemlerini yaşadığı müddetçe bir 'o benim, bana ait, artık benim' gibi karşı tarafın öznelliğini yok eden tutumdan uzak bir seçimle olma ilkesini zedelemekten kendini alıkoyabilir. Sevgi kişilerin hayatlarını birleştirdikten sonra bir tutsaklığa düşmekten çok çeşitlenmeyi ve çoğalmayı destekler boyutta olması ileri bir zamanda bedensel hazzın sabitleştiği dönemde de kişilerin birbirlerine olan sevgilerinin devam etmesini sağlayabilmektedir. Böylece sahip olma ilkesindeki görünürlüğüne ait olma ve ona sahip olma arzusu her zaman zamanda zıt bir yapıya sahip olarak ilerler zaman geçtikçe bedensellikteki arayış yerini boşluğa bırakmaktadır. *'ilkel durumda insan doğasının iki temel niteliği, varlığını korumak ve başkasıyla duygudaşlık kurmak, ona acıdır.* (Aldemir, 2017). Oysa kişi görünenin ötesinde varlıksal ve içsel bir sevgi yolu ile ilişki yaşamayı veya evliliği seçtiğinde zamanın ondan götüreceği bir şey olmayacaktır.

İKİ VAROLUŞ BİÇİMİ ARASINDAKİ TEMEL FARKLARIN ÇÖZÜMLENMESİ

Tarihselliğin her topluma kazandırdığı kavramlar, temsiller ve normları farklılık göstermektedir. Bilinen o ki İngiltere de olan şimdiye kadar dünyayı hiç bu kadar dinamizme sürüklememiş olan ve ilk defa sürükleyecek olan sanayi devrimi sonrası herkesin kendi etnik yapısı ve küreselleşme boyutu çok az dünya çok kısa süre de ikiye ayırdı: Gelişmiş- Gelişmemiş. Bu ayırmadan kaynaklanan en temel ilke, tüketim alışkanlıklarından kurulan sosyal ilişkilere kadar her alanı kendi himayesine alan etkileyen ve değiştiren bir sistemin artık kurulmuş olmasıdır. Bu nedenle bu iki ilkeyi incelerken arasındaki temel farkın tarihsel oluşumuna değinilmelidir. Sahip Olmak Güdüsünün Yapısı: Tarihselliğin getirdiği insan modeli günümüzde kimlik satın alma üzerinden varoluşunu ortaya koyabilmektedir. Tükettikleri üzerinden kendini tanımlayan bir toplum konumuna gelmiş olmak sahip olmak ilkesinin yaşatıldığı en önemli kanıtlarından biridir. Sadece görünüşle kalmamakla birlikte artık söyleme yansıyan bir ilke dikkatli olan için her zaman kendini ele vermektedir. *'Ben o şeye sahibim' cümlesi, o nesneye sahip olmak açısından 'ben'in (öznenin) açıklanmasına yarar. Bu durumda ben sözcüğü özne olmaktan çıkar ve ben sahip olduğum o şey ile özdeşleşir'* (Fromm, 1976: 105). Aynı zamanda bu cümle de ben o şeye sahibim ve o şeye sahip olmam beni ben yapan anlamı çıkmaktadır. Sahip olmak ilkesinde sahip olunan şey ve kişi arasında etkileşim aktif değildir daha çok hükmedilen ve hükmeden ilişkisi vardır, kişi sahip olduğu şey kadardır. Ölü bir ilişki bu ilkenin güdüsünü oluşturur. Çünkü biri olmadığında kişi benliğinden çok şey kaybetmiş hissi ile hareket eder böylece onu var eden nesnellik veya kişinin sahip olmak ilkesine göre ilkeleştirilmesi her iki durumda da kişi tek boyutlu bir ilişki içine girebilmektedir.

Cinsel söylem özgürleşmenin önündeki tek engel değildir birtakım intiharlar, depresyonlar çoğu suçluluk duygusunun atlatılamaması sonucu olabilmektedir ancak kişi içsel bir özgürlüğe varmaya başladığında bu durum onun üzerinde belirleyiciliğini kaybetmeye başlamaktadır. Sahip olmak güdüsünü destekleyen diğer etmenler: Fromm'a göre sahip olmak kelimesini destekleyici en önemli güdü dildir. Dilin getirisi olan konuşma dili, günlük yaşamda adlaştırma yolunu bizlere sunmaktadır. 'Ad, insanla eşdeğer olmuştur ve insanı bir yaşam süreci gibi değil de, kalıcı ve değişmez bir şey olarak canlandırır gözümüzde'(Fromm, 1956: 109). Sevgi, nefret gibi soyut temalar bu adlandırma yolu ile sanki elle tutulabilen kavramlara dönüşmektedir. Bu da hem tesirinde olabileceğimiz hem de tesir altına alabileceğimiz izlenimi vermektedir.

Freud'un bebekliğin ilk yılları olarak tanımladığı dönemde sahip olma ilkesinin kaçınılmaz olarak kullanılmaktadır. Hiçbir vafsa sahip olmayan bebek hayatta kalabilmek için sahip olduklarına bağlanmak zorundadır. Eğer yetişkinlik evresinde de bu durum devam ederse her insanın gelişim düzeyinde oluşacak problemler gibi bir soruna dönüşecektir. Gelişimin erken döneminde normal olan davranış gelişimin ilerleyen evrelerinde de devam ediyorsa bu durum patolojik bir duruma dönüşecektir. Kişi yetişkinlik zamanında üretime duyduğu ihtiyacı sahip olma arzusu ile karşılamaya başlarsa ne kadar sahip olma arzusuna sahipse o kadar az üretkenlik göstereceği vurgulanmaktadır. İnsanlardaki sahip olma arzusu çoğu zaman ya narsisizme ya da cimriliğe yerine bırakılmaktadır. 21.yy' da 'Benim bedenim' sözcüklerinin duyulması buna örnek gösterilebilir. 'Beynin işleyişi ile davranış arasındaki ilişkinin incelenmesine büyük ölçüde Darwin'in şu önermesi yön verdi: Beynin yapısını ve işleyişini, bireyin ve türün varlığını sürdürmesi ilkesi yönetir'(Fromm, 1973: 128). Sahip Olmaktan İyiliğe Doğru: Farkında olmak kendinin, yaşamının, tükettiklerinin farkında olmak yapılacak ilk adımdır. Çünkü kişi kendi bencilliğinin ya da aşırı davranışlarının ancak farkına vardığında onu değiştirmeye adım atabilir. 'Böyle bir kişi dış dünyayı sadece algılar ama bu onun için bir anlam taşımaz ve duygularını de fazlaca etkilemez'(Fromm, 1989: 169). İkinci adım alışkanlıkların farkına varılması, çünkü sahip olmaktan kurulmak sadece mülkiyetten ayrılmak değil bizzat alışkanlıkların kökten değişmesi anlamına da gelebilmektedir. 'Atılması gereken ikinci adım ise sahip olma eğiliminin köklerinin farkına varmak'(Fromm, 1989: 171). Hayatının anlamını bulmada ve ilkeler arası geçişte rutinliği kırıp farkındalığını arttırırsa egosunun içine hapsedilmek yerine dış dünya ile gerçek bir teması varmış olur. Aşırı ego dolu hareketin kişi üzerindeki en kötü son bulacak noktalarından biri narsisizmdir. Bu sahip olma ilkesini besleyen bir eyleme dönüşür ve kişi daha çok egosunun normal gördüğü davranış eğilimleri kazanmaya başlar. Yeni deneyimler, iradeyi tanımak, değişime açık olmak son derece zorunlu bir süreci getirirken bu tutumları benimseyen kişilerin ancak sahip olma ilkesinin zararlarını kırabileceğini de bilmemiz gerekir. 'Farkındalık, irade, korkuya ve yeni deneyimlere tahammül, bunların hepsi kişinin başarması gereken dönüşümler için elzemdir'(Fromm, 1989: 173). Böylece 'Neye sahipsem ben oyum' ilkesinden 'Ben ne yapmaktaysam oyum ' yani ben neysem oyum ilkesine dönüşüm sağlanmaktadır. Uyanık olmak, meditasyon yapmak, farkında olmak, tekbir şey amaçlamak, odaklanmak gibi uğraşlar kişi üzerinde olma ilkesinin faktörünü arttıracak uygulamaların başında gelmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma sonucunda açıklanması beklenen insan doğası kavramı, Erich Fromm'un yaklaşımları ve birçok destekleyici bilgiler doğrultusunda ortaya koyulmuştur. Ortaya koyulan bu çalışma sonucu insan doğası, yapısı gereği doğadaki diğer canlılarda bulunan belli temel özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Nitekim en önemli ayırıcı tanı bu özelliklerin yanında kimlik, algı, ilişki gibi diğer inşa edilen sosyal dünya ihtiyaçlarının sonucunda ortaya çıkan farklı yapısal özellikler açıklanmaktadır.

İnsan doğasının yapısı, içinde bulunan süreç ve durumlardan etkin bir şekilde etkilenen ve bu süreçleri etkileyen bir özelliğe sahip olduğu için doğaya müdahale etme, yarattığı dünyaya müdahale etme, ilişki tarzlarına müdahale etme ve bu süreçlerden etkilenme durumlarını yaşamaktadır. İnsan doğası dinamik bir yapıya sahiptir. Bu yüzden tarihsel düzlemde elde edilen her gayret ve çaba insanoğlunun yaratmak istediği bir insan doğası projesini oluşturmuştur. İnsanlar çıktıkları bu sınırlı, müdahaleci, dogmatik alanı kendi çabaları ile sonlandırmayı başarsa da süreç tekerrür ederek modern insan doğasının yapısını yeniden çelişkiye sokmaktadır. İnsanlar modern düzlemin inşasında sorgulayıcı, eleştirel, bireysel olabilen ve toplumsal faydayı sağlayabilen bir proje haline getirilmeye çalışırken geline düzlem yalnızlaşma, yabancılaşma ve robotlaşma olarak sonlanmıştır. Eserler ve ulaşılan bilgi kaynaklarından yola çıkarak insan doğası kendi enerjisini içinde barındırabilen, yeterli dinginliğe, akla ve iradeye sahip olan bu süreci nasıl ortaya çıkartmak istediği konusunda ayrılan bir yapıya sahiptir. İnsan doğası gerek ihtiyaçları gerek sevme biçimleri gibi onun varoluşsal düzlemde yanında olan her özelliğini özgürleşme ve yalnızlaşma tutkusuna değişmemesi gerektiğini her bilgi dağarcığı savunmaktadır. İnsanın yapısı sosyal, toplumsal bir yapıdır. Canlılar arasında ortak noktalar haricinde bulunan her özellik diğer canlılardan daha aciz kılma boyutunda var olmaktadır. Bu yüzden insanın yapısı gereği içinde bulunduğu dünyanın parçası olduğunu unutmadan yapıcı ve kurtarıcı ve yenileyici bir doğa yapısına sahip olma yolunda hareket etmek zorundadır.

Son olarak; insanın modern düzlemdeki geldiği nokta yapısının maddeci ve kimlik üzerine açıklama girişimlerinde bulunma bunun sonucu olarak ruhsal yapısının yoksun kalmasının sonucu ötekileşme ile karşı karşıya kalmış bulunmaktadır. Gerçeklerle yüzleşmek, kendini tanımak, kendine zaman ayırmak, başkalarını sevebilmek insan yapısının doğasında var olan ve insanı yaşamsal düzlemde var eden en gerekli ihtiyaçlardır. İnsan bu modern düzlemde azınlık olabilmeyi göze alarak kendi doğasına açtığı savaşa son vermeli içlerindeki doğayı keşfetmeli, keşfettikçe diğer insanların keşfetmesine olanak sağlamalıdır. Bu uğurda kendi dünyasını modern insanın amacı doğrultusunda yeniden yapılandırması zorunlu olmuştur. Yoksa içinde bulunduğu dünya uzun uğraşlar sonucu bozulduğunda aslında kendi dünyasının da bu süreçten etkilenmesinin kaçınılmaz olduğunu anladığında zaman çok geç olacaktır.

KAYNAKLAR

- Fromm, E. (1947) *Erdem ve Mutluluk* (Çev. Dr. Ayla Yörükkan). İstanbul: Türkiye İş Bankası. Kültür Yayınları.
- Fromm, E. (1956). *Sevme Sanatı*(Çev. Özden Saatçi Karadana). İzmir: İlyay Yayınları.
- Fromm, E. (1962). *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*(Çev. Necla Arat). İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (1978). *Sahip olmak ya da olmak*(Çev. Aydın Arıtan). İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (1989). *Olma sanatı*(Çev. Orhan Düz). İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (1996). *Özgürlükten kaçış*(Çev. Şemsa Yeğın). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Geçtan, E. (1988). *Psikanaliz ve sonrası* İstanbul: Metis Yayınları.
- Yıldız, C. (2016, Aralık). İnsan Doğası Saldırgan Mıdır Bencil Midir?
- Yazıcı, M. (2014). Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri. Cilt: 24, Sayı: 1.